

Bemærkning om evalueringen af projekt "Tilskud til skolemaden"

Projekt "Tilskud til skolemaden" er blevet evalueret i to omgange i 2011. Evalueringerne blev foretaget af Aalborg Universitet, København, institut "Foodscapes, Innovation and networks". Første evaluering tog udgangspunkt i de første fire skoler, der startede op med pilotprojektet i 2010. Anden evaluering – ultimo 2011 – behandlede samme temaer, men mere i dybden, på de to skoler der først startede op i starten af 2011. Evalueringerne er primært baseret på kvalitative interviews, men også på diverse projektdata.

Begge evalueringer konkluderer at tilskudsprojektet er yderst relevant og peger på konkrete, positive effekter ved at indføre individuelt tilskud til skolemaden.

Da resultaterne er ensstemmende i de to evalueringsrapporter, er her kun præsenteret den sidste rapport, som går mest i dybden og er bedst sprogligt formidlet.

Evaluering af EAT-tilskudsordning

Notat om EAT tilskudsordningen i to af Københavns kommunes skoler

Foodscares, Innovation & Networks
AAU København

Januar 2012

Evaluering af EAT-tilskudsordning

Baggrund og formål

Københavns Kommune gennemfører i 2010-2012 et pilotprojekt med skolemads-tilskud til ressourcesvage familier på seks skoler. Midlerne til pilotprojektet kommer fra puljen *Hvert barn sin chance*.

I forbindelse med Københavns Kommunes skolemadskoncept EAT har der i kommunen været en bekymring for, om priserne på skolemaden¹ kunne udgøre en barriere, som begrænser kommunens ressourcesvage familier i at benytte ordningen. Formålet med pilotprojektet er derfor at opnå erfaringer med, hvordan man bedst sikrer, at skolemaden reelt set bliver et tilbud for alle. I juli 2011 foretog AAU en midtvejsevaluering af tilskudsordningen på fire ud af de i alt seks skoler, som har deltaget i pilotprojektet. Her var hovedkonklusionen, at et skolemads-tilskud vurderes som et positivt tiltag for både børn og forældre i ressourcesvage familier. Forældre der ikke har de nødvendige ressourcer til at give deres børn madpakker med hjemmefra eller købe EAT, får med tilskudsordningen mulighed for at sikre, at deres børn får et godt måltid mad hver dag. Denne evaluering koncentrerer sig om erfaringerne fra de resterende to skoler, Korsager Skole og Blågård Skole, som kom med i pilotprojektet primo 2011.

Formålet med denne evaluering er at generere viden om de to skolars oplevelser af og erfaringer med tilskud til skolemad. I samarbejde med Børne- og Ungdomsforvaltningen (BUF) i Københavns Kommune er der i denne evaluering fokuseret på følgende temaer:

- ▲ Tema 1: Formidling, kontakt og rekruttering
- ▲ Tema 2: Økonomisk kriterium vs. sociale fripladser
- ▲ Tema 3: Bestilling og betaling
- ▲ Tema 4: Bemanning, organisering og logistik
- ▲ Tema 5: Oplevet effekt inkl. stigmatisering
- ▲ Tema 6: Skolens holdning

Rapporten afsluttes med en gennemgang af en række perspektiver, som vil være interessante at undersøge nærmere i eventuelle fremtidige undersøgelser af tilskudsordningen.

Kort om skolerne og tilskudsmodellerne

I pilotprojektet har man afprøvet forskellige tilskudsmodeller. Blågård Skole har kørt med en brugerbetaling på 5 kroner pr. måltid, hvorimod Korsager Skole har kørt med en brugerbetaling på 10 kroner pr. måltid. Brugerbetalingen er fastsat i dialog med Københavns Kommune.

Tilskuddet til skolemaden gives på begge skoler på baggrund af de enkelte familiers husstandsindkomst. Derudover har hver af skolerne fået et antal såkaldte sociale fripladser². De sociale fripladser kan søges, såfremt den enkelte families husstandsindkomst ligger over den fastsatte grænse. Når der ansøges om social friplads, skal skolen eller forældrene skriftligt give en begrundelse for barnets/familiens behov for tilskud.

Rapportens datagrundlag

Evalueringen er baseret på 8 kvalitative interviews fordelt ligeligt mellem henholdsvis Korsager Skole og Blågård Skole. De 8 respondenter er udvalgt i samråd med Københavns Kommune (BUF) ud fra en vurdering af den enkelte respondents relevans for evalueringen. Helt konkret er der foretaget interviews med to ledere, en sekretær, en EAT-lærer, tre lærere (indskoling,

¹ Priserne for skolemaden ligger mellem 18 og 23 kroner.

² Der er også brugerbetaling på de sociale fripladser - dvs. elever som tildeles sociale fripladser betaler hhv. 5 eller 10 kroner pr. måltid.

melletrin og udskoling) samt en køkkenpersonale (se bilag). Interviewene er bygget op omkring evalueringens temaer og er af 30-45 minutters varighed. Interviewene er meningstranskriberet og koncentrerer sig om skolernes oplevelse af tilskudsordningen som helhed. Der skelnes således ikke mellem de forskellige tilskudsmodeller.

Konklusion og anbefalinger

Overordnet tegner der sig et billede af, at begge skoler oplever tilskudsordningen som et meget positivt tiltag, der hjælper de ressourcetsvage familier. Begge skoler har derfor også et stort ønske om, at tilskudsordningen kan fortsætte i fremtiden som et permanent tilbud. Skolerne oplever imidlertid en række praktiske og logiske udfordringer som følge af, at brugsprocenten på skolerne stiger meget inden for kort tid. Problemerne opstår, fordi skolerne ikke logistisk og organisatorisk (bemanding i køkkenet) har kunnet nå at forberede eller geare organiseringen af EAT, således at man kan håndtere det høje antal daglige bestillinger. På Korsager Skole fortæller en leder således, at "den eneste negative ting jeg har oplevet indtil nu omkring støtteordningen, det er det, som jeg kalder for 'ringene i vandet'".

Det er vigtigt at understrege, at de problemer skolerne oplever, ikke relaterer sig til tilskudsordningen som sådan, men at de opstår som følge af en markant og pludselig stigning i det daglige antal bestillinger. Overordnet set er det derfor vigtigt at sikre, at skolerne organisatorisk kan løfte den succes (højere brugsprocent), som tilskudsordningen medfører, således at skolerne ikke oplever, at tilskudsordningen griber negativt ind i andre dele af skolens hverdag.

I det følgende er skolernes mest centrale anbefalinger og forbedringspotentialer i forhold til tilskudsordningen resumeret i punktform (tilfældig rækkefølge):

- Den generelle opfattelse hos lærerne er, at der er stor forskel på de elevers læringsparathed, som får et godt måltid mad i form af enten en god madpakke eller EAT i modsætning til de elever, som fx spiser slik, chips og fastfood i spisefrikvarteret. Erfaringen er, at eleverne har lettere ved at koncentrere sig om undervisningen, når de har fået et sundt og nærende måltid mad. Her byder tilskudsordningen positivt ind, fordi den netop er med til at sikre, at også de mest ressourcetsvage elever får mulighed for at få et sundt måltid.
- Københavns Kommune bør gøre mere ud af at forberede fremtidige tilskudsskoler på succes og de problemstillinger, som succes medfører i form af øgede krav til effektivitet og arbejdsbyrde i bl.a. bod og udbringning. På den måde kan skolerne nå at forberede organisationen og især EAT-teamet, så det bliver muligt at håndtere den markante stigning i antallet af bestillinger, som tilskudsordningen medfører.
- Det er vigtigt at videregive erfaringerne fra de skoler, som har prøvekørt tilskudsordningen, så man på nye skoler kan få en fornemmelse for, hvad der fungerer godt, og hvor der erfaringsmæssigt kan opstå problemer.
- Det anbefales at bevare de sociale fripladser for at sikre, at alle elever, som har behov for tilskud til skolemaden bliver tilgodeset. Derfor anbefales det også, at bevare muligheden for at tildele tilskud på baggrund af andre kriterier end de økonomiske.
- Det anbefales, at Københavns Kommune laver en kampagne for tilskudsordningen, hvor man fortæller om baggrunden for ordningen, samt at tilskudsbeløbet er differentieret i forhold til, hvilket område skolen ligger i. Derudover anbefales det, at man fra Københavns Kommune og skolernes side er åbne omkring, at tilskud ikke kun tildeles på baggrund af familiernes økonomi, men at fx sociale faktorer også kan udløse tilskud.
- I rekrutteringsprocessen spiller lærerne en vigtig rolle i forhold til at holde øje med og sikre, at de elever/familier, som tilskuddet er særligt relevant for, også får ansøgt. Således bliver lærernes kendskab til familiernes økonomiske og sociale virkelighed et afgørende element i arbejdet med at rekruttere elever til ordningen.

- På kommende tilskudsskoler bør man gøre meget ud af den mundtlige formidling til forældrene i forbindelse med tilskudsordningen. Det er denne kommunikationsform, som erfaringsmæssigt har vist sig at fungere bedst.
- Det anbefales, at den enkelte skoleledelse informerer klasselærerne i god tid om tilskudsordningen, så de ikke føler sig overrumlede. Jo bedre klasselærerne er klædt på til opgaven, jo bedre kan de informere forældrene.
- Det er vigtigt at bruge mange kommunikationskanaler (skriftlig og mundtlig kommunikation i forskellige fora), når tilbuddet om tilskud til skolemaden skal nå ud til alle dem, som skolen vurderer, at det er relevant for.
- I områder med mange to-sprogede familier, er det vigtigt at oversætte relevant information om tilskudsordningen til de hovedsprog, der måtte være.
- Blandt nogle lærere eksisterer der et ønske om, at elevernes tidsforbrug i EAT-boden kan minimeres i fremtiden.
- EAT-konceptet kører med en bestillingsfrist på tre dage³. Denne bestillingsfrist kan derimod være en udfordring for målgruppen i tilskudsordningen. De ressourcetsvage familier, som tilskudsordningen er tiltænkt, har ofte ikke det fornødne ressourcemæssige overskud i hverdagen til at huske at bestille mad til børnene tre dage frem i tid. For at opnå målet med tilskudsordningen – at børn af ressourcetsvage familier får mad i skolen – er man som skole derfor nødt til dagligt at bestille en stor buffer⁴. Da skolerne delvist hæfter økonomisk for den mad, som ikke sælges i EAT-boden betyder det i praksis, at skolerne er nødt til at løbe en økonomisk risiko for at sikre, at de elever, som er tilmeldt tilskudsordningen, har mulighed for at kunne købe mad i boden fra dag til dag.
- Der efterlyses hjælp fra kommunen til at få arrangeret et par ekstra hænder fx en medarbejder i løntilskud. Det tager mange kræfter og tid for skolerne selv at udføre dette arbejde. I den omstillingsfase, som indtræder når den enkelte skole får tildelt tilskud, er ekstra hænder nødvendige, fordi det daglige antal bestillinger hurtigt stiger og dermed udfordrer skolens eksisterende organisering og logistik omkring EAT⁵. Det må formodes, at den ekstra arbejdskraft i mindre grad vil være nødvendig i en situation, hvor koncept og tilskudsordning skal driftes, og rutiner i forbindelse med fx arbejds gange dermed er blevet en fast del af hverdagen på skolen.
- Der efterlyses en lidt lavere pris for EAT uden tilskud, så der ikke er så stor økonomisk forskel på, om eleverne får tilskud eller ej. Ræsonnementet er, at flere familier ligger på grænsen, og hvis de tjener en smule for meget, skal de pludselig betale mere end dobbelt så meget for maden, hvilket i sidste ende udhuler den indkomst, som blot er en smule højere, men som ikke udløser tilskud.

Tema 1: Formidling, kontakt og rekruttering

Skolerne oplever ikke, at formidlingen af tilskudsordningen til forældre og elever har været behæftet med særlige besværligheder eller problemer. Det er generelt en udfordring for skolerne at nå de ressourcetsvage familier, og derfor er man vant til at benytte mange forskellige kanaler for at sikre, at informationer fra skolen når ud til alle forældre. På begge skoler har man således benyttet sig af de strategier og kanaler, man har erfaring med for at nå ud i yderste led. Erfaringsmæssigt når man bedst ud ved at benytte sig af en blanding af både skriftlig og mundtlig formidling i forskellige fora.

³ I princippet kan eleverne/forældrene bestille mad på den enkelte skole frem til kl. 10 samme dag. Det forudsætter imidlertid, at der er 'varer på hylden'. Hvor mange varer der er på hylden afhænger af den bufferstørrelse, som skolen vælger at fastsætte.

⁴ En buffer er ekstra portioner af de forskellige EAT-retter, som skolen kan sælge i EAT-boden til elever, som betaler kontant eller har penge på EAT-kontoen, men ikke har fået bestilt.

⁵ Københavns Kommune har fra januar 2012 ændret grundbevillingen til de enkelte skoler, således at denne i fremtiden er aktivitetsbestemt. Jo mere der sælges i EAT-boden på den enkelte skole, des større er den bevilling, som kommunen yder. Således får skoler med et stort salg i fremtiden flere midler til løn.

Den skriftlige formidling har været skrivelser afleveret til eleverne eller sendt direkte hjem til forældrene med post, kommunikation via intranet samt sms-tjeneste (bruges når forældrene ikke har adgang til intranet). Den mundtlige kommunikation har fundet sted i fora som fx forældremøder, skole/hjem-samtaler, forældreskole, uformelle møder mellem skolen og forældrene (når disse har befundet sig på skolen) samt uformelle møder mellem skolen og eleverne, fx i EAT-loungen eller i klasserne.

“Det (at kommunikere tilbuddet om tilskud) er og har været en stor opgave, men vi bruger et koncept, som vi har. Så på den måde har det ikke været problematisk. Det betyder ikke, at det ikke har været et stort arbejde. Men det betyder, at det kan køre via nogle kanaler, som vi er dus med” (Lærer, Blågård)

“Det er jo vores erfaring med al kommunikation her på stedet. Vi er nødt til at bruge mange forskellige kanaler, for det er ikke alle, der forstår at bruge intra. Det er ikke alle af forældrene, som læser lige godt. Og det er heller ikke alle, som vi rammer med det sprog, som vi skal ramme dem med. Så derfor er vi nødt til at bruge mange kanaler, hvis vi skal ud til forældrene” (Ledelse, Korsager)

I første omgang er tilskudsordningen blevet kommunikeret ud som et åbent tilbud til alle elever/forældre gennem et brev fra skolens ledelse. I brevet er baggrunden og oplysninger om det økonomiske kriterium for at opnå tilskud beskrevet. Det skriftlige materiale er sendt ud på flere forskellige sprog. Ledelsen har herefter bedt lærerne om at holde et særligt øje med, at de elever, som de mener tilskuddet er særligt relevant for, får afleveret ansøgningsskemaerne på skolens kontor. Lærernes kendskab til familiernes økonomiske og sociale virkelighed har været af afgørende betydning i rekrutteringsprocessen.

På den ene skole har man særligt i indskolingens benyttet sig af en alternativ strategi i de tilfælde, hvor forældrene, som skolen vurderede egnede til tilskud, ikke har reageret trods gentagne henvendelser fra skolen (brev, intranet, sms-tjeneste). Her har skolen ansøgt om tilskud på vegne af eleven/familien, hvorved der bliver tale om sociale fripladser, da skolen ikke har viden om den pågældende families økonomi i detaljer. Læreren har udfyldt ansøgningsskemaet og givet en begrundelse for, hvorfor skolen mener, at den pågældende elev/familie skal tildeles tilskud, og herefter er ansøgningsskemaet sendt til Københavns Kommune til godkendelse. Hvis ansøgningen blev godkendt, meddelte man forældrene, at de havde fået tilbud om tilskud, og såfremt de ikke ønskede det, skulle de melde tilbage. Stort set alle forældre sagde herefter ja tak til tilbuddet.

“Vi får lynhurtigt dem ind, som søger på egen hånd. Men vi har også gjort lærerkollegiet meget opmærksomme på, at de skulle holde øje med, at det nu også var de rigtige elever, som fik afleveret skemaerne (...) Og så lavede vi denne her model, hvor vi laver ansøgningen. Vi udfylder med alle de kendte oplysninger vi har og begrundelse for, hvorfor vi søger. Og så bliver det dét, som hedder en friplads i Astrids terminologi.” (EAT-lærer, Korsager)

Begge skoler fortæller også, at tilbuddet om tilskud hurtigt har spredt sig blandt forældre og elever (mund-til-mund).

På trods af at man har gjort en indsats fra Københavns Madhus' side om at fortælle, at maden i EAT er halal er det stadig en bekymring blandt de muslimske elever og forældre. “Næsten hver dag er der nogen, som spørger til, om det er halal”, fortæller køkkenpersonalet på Korsager Skole, som også understreger, at hun mener, at bekymringen om, hvorvidt skolemaden er halal afholder nogle af de muslimske forældre fra at bestille maden og/eller tilmelde sig tilskudsordningen. På Blågård Skole har man den samme oplevelse. En lærer fortæller her, at forældrene har haft en ængstelse i forhold til “om det nu også er halal-kød (...) I alle klasser har der været elever som har sagt - jamen min mor siger det er jo ikke halal”.

Tema 2: Økonomisk kriterium vs. sociale fripladser

Tilskuddet til skolemaden uddeles først og fremmest med udgangspunkt i den enkelte families husstandsindkomst. Hver af skolerne har desuden fået bevilget et antal "sociale fripladser", hvor tilskud til skolemaden gives på baggrund af andre kriterier end det økonomiske. Her skal skolen eller familien argumentere for, hvorfor de har brug for tilskud.

På begge skoler har man benyttet sig af de sociale fripladser, og skolerne pointerer meget kraftigt, at familiernes økonomiske situation ikke alene er afgørende for, om barnet kan have gavn af tilskud til skolemaden: "Det øjeblik man er i arbejde, så tjener man for meget til at få tilskud. Man kan så stille spørgsmålstejn ved, om man er ressourcestærk bare, fordi man er i arbejde. Det mener jeg jo ikke man er" (Lærer, Blågård). På Korsager Skole er man enig i denne pointe og supplerer: "Vi kan også godt have familier, som er socialt velfungerende og som har en høj indtægt, men hvor børnenes mad og børnenes sikkerhed for at de får mad med hjemmefra hver dag ikke er der. De to ting hænger ikke nødvendigvis sammen" (EAT-lærer, Korsager).

Således er de sociale fripladser nødvendige for at sikre, at alle elever/familier, som har behov for tilskud til skolemaden bliver tilgodeset. Begge skoler mener desuden, at muligheden for at tildele tilskud til skolemaden på baggrund af andre kriterier end de økonomiske er meget vigtig at bevare i fremtiden.

Begrundelserne for, at skolen opfordrer elever/familier til at søge om tilskud - eller for at skolen søger på vegne af eleven/familien - kan være begrundet i sociale forhold i den enkelte familie. Skolerne beretter fx om enlige forsørgere, som får andre tilskud og derfor på papiret har for høj indkomst: "Her er der både et økonomisk og socialt kriterium. Men den enlige forsørger får alligevel så meget tilskud ved siden af, så hun får så mange ting, at hendes indkomst overstiger det (den økonomiske grænse for tilskud). Men hun har så få menneskelige ressourcer, at hun har svært ved at tage sig af sine børn. Hun har tre børn på skolen, og hendes børn trives så dårligt" (Lærer, Blågård). Derudover fortæller skolerne historier om børn, som står alene med ansvaret for madpakken, socialt underskud i den enkelte familie som følge af sygdom samt store børneflokkede: "Vi havde nogle elever, hvor vi bl.a. begrundede det med, at vi vidste, at det var store børneflokkede de kom fra, og at vi vidste, at moderen var enlig mor. Og de fik alle sammen, for der var behov for det. Det er jo klart, at når man er alene med 7 børn, så kan det være svært..." (Lærer, Korsager).

Derudover begrundes de sociale fripladser i de enkelte elevers madpakker eller mangel på samme: "Den ene elev kommer fra et meget belastet hjem, hvor forældrene prioriterer på en måde som ikke kommer barnet til gode. De er ikke rige, de ligger bestemt i den lave ende med hensyn til økonomisk indkomst (...) Eleven kommer i skole uden madpakke. Det har vi set i en årrække. Og her vurderede vi, at det ville være godt, hvis eleven fik tilskud". (Lærer, Blågård). Begrundelserne for social friplads kan også handle om, at elevernes madpakke er for usund/ensformig: "vi havde også nogle (begrundelser) omkring kost, hvor vi begrundede det i deres madpakker (...) De får fx store søskende til at hente pizza og sharwama til dem. Eller har ris med hver dag. Eller havde en dåse majs med" (Lærer, Korsager).

Tema 3: Bestilling og betaling

På Blågård Skole er de største udfordringer for forældrene i forhold til at bestille og betale for skolemaden, at en del af forældrene ikke har betalingskort, adgang til computer eller internet derhjemme eller mangler de fornødne sprogfærdigheder. "Selvfølgelig kan de gå på biblioteket, men jeg tror, at mange af dem også mangler læsefærdighederne i forhold til at kunne varetage bestillingen selv" (sekretær, Blågård). På Blågård Skole har man derfor valgt, at elever og forældre kan få hjælp til betaling (kontant) og bestilling på skolens kontor. Og det har vist sig at være et godt initiativ, som mange elever og forældre benytter sig af dagligt. Skolen er af den overbevisning, at tilbuddet om hjælp til betaling og bestilling på skolens kontor har været medvirkende til den store

tilslutning til tilskudsordningen. På kontoret hjælper de også børnene med at huske fristerne for, hvornår man skal huske at bestille.

Personalet på kontoret på Blågård Skole bruger i øjeblikket ca. en time om dagen på EAT-relaterede opgaver, og det er da også tidsforbruget, som de anser for den største udfordring: "Det er jo et godt koncept for Københavns Kommune og Madhuset, for det er jo os, der laver arbejdet. Vi har jo også vores eget arbejde, vi skal passe. Vi bruger meget tid på at hjælpe" (sekretær, Blågård). Tidsforbruget var højere til at begynde med: "Det er ikke lige så slemt nu, som det var i starten. I starten kunne der stå børn i kø til at bestille i hele spisefrikvarteret. Sådan er det ikke længere, men det er i høj grad de samme børn som kommer igen" (sekretær, Blågård). Men sekretærene bruger gerne tiden, da det i sidste ende kommer børnene til gode: "Vi gør det for ungerens skyld".

Lærerne er også meget glade for initiativet, da det betyder, at de ikke skal bruge energi og ressourcer på at hjælpe i den henseende: "Vi har fra starten fået at vide - og det er vi jo glade for som lærere - at vi bare skal sige til børnene, at de skal gå ned på kontoret, så får de hjælp dernede med det samme. Det fungerer godt" (lærer, Blågård).

På Korsager Skole oplever lærerne ikke, at elever og forældre henvender sig med problemer i forhold til betaling og bestilling: "De er blevet guidet rigtig meget af Astrid og Jens (EAT-lærerne) - og det er vi lærere også. På de sedler man får med hjem, står der præcis, hvad man skal gøre. Og ellers har man altid kunne henvende sig til Astrid eller Jens" (Lærer, Korsager).

Men derimod rejser EAT-læreren på Korsager en anden problemstilling omkring bestilling i relation til tilskudsordningen. EAT-konceptet kører med en bestillingsfrist fra madleverandørerne på 3 dage. På den enkelte skole kan eleverne i princippet bestille mad fra EAT-boden frem til kl. 10 samme dag. Men det forudsætter, at der er 'varer på hylderne' at sælge⁶. På Korsager Skole mener man derfor, at det sideløbende med tilskudsordningen er nødvendigt at køre med en stor buffer i det daglige antal bestillinger. EAT-læreren på Korsager fortæller her om bufferstørrelsens relevans for tilskudsordningen: "Umiddelbart tænker man måske ikke, at bufferstørrelsen har nogen relation til tilskudsordningen. Men det har det. For man skal have overskud, hvis man skal huske at bestille mad til sine børn tre dage før og vide, hvad de gerne vil have. Og mange af de hjem - især dem vi prikker - de har ikke det overskud. Det har de ikke. Så hvis vi ikke bestiller de høje bufferantal, så ville der ikke være mad nok". En stor buffer kan imidlertid være en risiko for skolen, idet skolen til en vis grad hæfter økonomisk for de retter, som ikke bliver solgt i boden⁷. Men EAT-læreren på Korsager mener, at "man er nødt til at tage risikoen og have store buffere, når andelen af tilskuds børn er så høj. Hos os er det 1/3 del af omsætningen. Mange af forældrene får vi jo aldrig lært, at de skal bestille tre dage før. Det vil jeg vove at påstå".

Tema 4: Bemanding, organisering og logistik⁸

Som følge af den overordnede positive modtagelse af tilskudsordningen er brugsprocenterne på de to skoler steget markant. Det har skabt nogle tydelige udfordringer for bemandingen og logistikken omkring selve arbejdet i boden og udbringningen af maden. "Før vi startede med tilskud havde vi måske 40 bestillinger, men når vi kommer helt op på 200, så synes jeg faktisk, at vi skulle have nogle flere timer. Som køkkenansvarlig kan man virkelig mærke det, og efterhånden bliver man stresset. Hvis jeg møder en time før, så kan vi godt nå 200. Men jeg holder ingen pauser" (køkkenansvarlig Korsager). På begge skoler har man således som konsekvens udvidet

⁶ Hvor mange varer, der er på hylden i EAT-boden, er betinget af den enkelte skoles bufferstørrelse.

⁷ Skolerne får spilddekning for den mad, som ikke bliver solgt i EAT-boden. Dog kun for max 7 retter pr. dag. Fra 12. januar 2012 har Københavns Kommune ændret budgetmodellen, sådan at der ikke som tidligere automatisk ydes spilddekning svarende til 7 retter pr. dag, men kun for det reelle spild (dvs. 0 kr. ved 0 spild, men stadig max for 7 retter).

⁸ Københavns Kommune har fra 2012 ændret grundbevillingen til de enkelte skoler, således at denne i fremtiden er aktivitetsbestemt. Jo mere der sælges i EAT-boden på den enkelte skole, des større er den bevilling som kommunen yder. Således får skoler med et stort salg i fremtiden flere midler til løn.

timeantallet for den køkkenansvarlige, fordi medarbejderen i begge tilfælde ikke har tid nok til at færdigtilberede og pakke de mange bestillinger på trods af hjælp fra elever. De ekstra timer finansieres af den enkelte skole og således bliver tilskudsordningen en økonomisk udfordring for den enkelte skole. Da skolernes budgetter er begrænsede, har man reelt set ikke mulighed for at udvide bemanningen i køkkenet til et niveau, som modsvarer arbejdsbyrden. Dermed kommer tilskudsordningen - eller måske snarere resultatet af tilskudsordningen i.e. den høje brugsprocent - til at gribe negativt ind i andre dele af skolens hverdag.

Bemandingsproblemet medfører nemlig bl.a., at maden ofte leveres for sent ude i klasserne. Når maden leveres senere end forventet, har det den konsekvens, at eleverne ikke har tid nok til at spise maden. For at imødegå denne problematik må lærerne derfor blive længere tid i klasserne end beregnet, hvorved de mangler som gårdvagter eller mister deres egen pause. Yderligere har rengøringsassistenten på en af skolerne fået tildelt 3 ekstra timer om dagen til at hjælpe til i EAT-boden. Men på grund af de øgede antal bestillinger, er hun nødt til i gennemsnit at bruge 4,5 time om dagen på EAT-relaterede opgaver. Det betyder, at hun skal løbe dobbelt så hurtigt, for at nå de øvrige rengøringsopgaver på skolen. Denne problematik står til at blive endnu værre, da skolen pr. 1. december er blevet skåret i normeringen til rengøring.

En souschef understreger problematikken: "Vi er ved at drukne i vores egen succes. Det har jo bare bredt sig som ringe i vandet. Jeg oplever faktisk, at vi ikke kan følge med. Lærerne knokler, og når de kommer op på lærerværelset, er de blussende røde i hovedet. Sådan ser jeg dem ikke, når de kommer op efter undervisning. De er helt færdige. Lærerne knokler, ungerne knokler, rengøringsassistenten knokler. Alle arbejder bare for fuld hammer på at gøre maden klar (...) Vi kan simpelthen ikke nå det. Så nu er vi i gang med at ansætte en person på løntilskud til at hjælpe" (souschef Blågård). Og hun konkluderer, at: "Det ærgerlige er, at den høje brugsprocent kommer bag på os. Vi når ikke at få lagt en god plan for at tingene kører ligeså godt, som de gjorde før. Det kommer ligesom bag på os. Bum, 160 bestillinger, og så kører det bare derudad. Så sker der alle de her fejl undervejs. Man skulle ligesom have planlagt det; nå, det her bliver en succes, og hvordan kan vi komme det i forkøbet" (souschef Blågård).

En vigtig anbefaling handler derfor om, at Københavns Kommune bør gøre mere ud af at forberede fremtidige tilskudsskoler på successen og de problemstillinger, som successen medfører i indkørs- eller omstillingsfasen. På den måde kan skolerne nå at gear organisationen og EAT-teamet til at kunne håndtere den markante stigning i antallet af bestillinger, så tilskudsordningen ikke dræner skolen for ressourcer og således bliver en god oplevelse på alle planer, når ordningen siden skal driftes.

Tema 5: Oplevet effekt inkl. stigmatisering

Overordnet har begge skoler oplevet det som et resultat af tilskudsordningen, at man nu rent faktisk kan se en fremtid for EAT, hvis ordningen gøres permanent. Begge skoler har haft lave brugsprocenter inden tilskuddet. Og hvis tilskuddet bortfalder, frygter de, at dette kan blive virkeligheden igen. En souschef siger, at hvis ikke tilskuddet forsætter, "så tror jeg det dør. Jeg tror meget hurtigt, at vi kommer tilbage til de 40 portioner. De familier vi har, har ikke råd til at betale 21 kroner om dagen. Det har de bare ikke. Og det betyder, at vi kommer tilbage til dér, hvor vi var før" (souschef Blågård).

På elevniveau kan man notere sig, at tilskudsordningen har en positivt afsmittende effekt eleverne imellem. Dette kan ses i det forhold, at når nogle få elever begynder at spise EAT, fordi de får tilskud, så trækker de automatisk flere i klassen med. Derudover hjælper tilskudsordningen også med til at skabe mere social lighed eleverne imellem: "Før tilskudsordningen var det faktisk kun vores "hvide" børn, som sad med EAT-boksene. Og de andre havde måske ikke en gang noget mad med. Men nu er de mere lige på en eller anden måde" (souschef Blågård). Nu er det omvendt ofte sådan, at det er børnene fra de ressourcetsvage familier, som får EAT flest gange om ugen. I de små klasser er man heldig, når man får EAT. Børnene siger: "Yeah, idag er det mig, der skal have EAT", og de er glade for at være dem, der får EAT den dag. Så de synes, at det er

spændende" (lærer Korsager). Det betyder, at de resourcesvage børn får positiv opmærksomhed fra klassekammeraterne.

Samtidig opleves det generelt som en meget vigtig pointe, at tilskudsordningen først og fremmest giver eleverne mulighed for at få noget at spise, fordi man erfaringsmæssigt ser de ganske velkendte negative konsekvenser med koncentrations- og indlæringsbesvær, når eleverne ikke spiser ordentligt: "Jeg kan mærke det på de elever, som spiser slik og chips i spisefrikvarteret. Når de kommer ind kl. 12 er de fuldstændig kulrede. I modsætning til dem, som har haft madpakke med eller har spist EAT-mad, har de svært ved at koncentrere sig om undervisningen. Så det er tydeligt at mærke" (lærer Blågård). En souschef supplerer denne centrale pointe: "De her børn får sgu ikke en pære eller et æble med hjemmefra. Det får de med den her ordning. Så helt basalt handler det om at sikre deres sundhed på længere sigt (...) Så jeg tænker det virkelig større end, at man bare lige får et måltid for 5 kroner om dagen" (souschef Blågård).

For udskolingselevernes vedkommende gælder det endvidere, at de i højere grad bliver på skolen i spisefrikvarteret, siden de er kommet med i tilskudsordningen. På Blågård har man indført, at alle eleverne fra udskoling skal være i loungen i 20 minutter, inden de må forlade skolen. "Udskolingseleverne spiser i loungen, og det gør jo også, at der bliver et fællesskab omkring det" (lærer Blågård). Det betyder også, at miljøet i loungen og på skolen i almindelighed er blevet roligere: "Før var der tit slåskampe. Fokus var ligesom et andet sted. Nu er der mere ro. Min oplevelse er, at eleverne i højere grad sidder og hygger sig sammen nu, spiller bordfodbold og sådan noget (...) Jeg mener, at konfliktniveauet er dalende. Fordi de får noget at spise, så er de ikke ligeså pirrelige, som når man ikke får noget at spise. Så der er ligesom mere stabilitet. Hvis det (tilskud) ikke fortsætter, så kan jeg da frygte, at konfliktniveauet stiger igen" (souschef Blågård). Dette hænger også sammen med, at man har læreropsyn i loungen, hvorfor denne effekt formentlig ikke alene kan tilskrives tilskudsordningen: "Nu er vi der omkring dem, når de spiser. Og det sænker jo naturligt konfliktniveauet. Det er en kombination af flere ting" (lærer Blågård).

Samtidig oplever skolerne også at få et forbedret forhold ikke alene til eleverne, men også til forældrene, fordi de nu kan komme på kontoret (Blågård) for at bestille og betale. Dermed får forældrene mere føling med skolen på et område, som er konfliktfrit: "Nogle af vores forældre er rigtig svære at nå, men her får de et andet incitament til at komme på skolen, og det tror jeg for nogle af forældrene betyder, at de kommer herovre oftere, og dermed har mere føling med, hvor det egentlig er deres børn går i skole" (souschef Blågård).

Yderligere opleves det som en positiv sideeffekt på forældrenes banehalvdel, at når der skal smøres madpakke til børnene en eller to gange om ugen, så: "kan vi faktisk også se, at den madpakke, de får med den ene dag om ugen, hvor de ikke får EAT, den er så også værd at spise. Nu er der faktisk overskud til at kunne smøre den ene madpakke, når de ikke skal lave madpakker til hele ugen" (lærer Blågård).

Der berettes ikke om problemer med stigmatisering eller drillerier som følge af tilskudsordningen. En sekretær fortæller, at: "Heroppe står der jo elever, der får maden med tilskud, og elever, som betaler fuld pris, og bestiller ved siden af hinanden. Det har de ingen problemer med" (sekretær Blågård). Denne afslappede holdning kommer af, at skolerne er vant til at formidle andre tilskud til resourcesvage familier fx julehjælp og beklædningshjælp, og her oplever man heller ikke problemer med stigmatisering.

På begge skoler fortæller man også, at man lægger stor vægt på, at sådanne tilskud ikke skal være tabu, men at formidlingen skal være diskret: "Vi har fra starten tænkt, at man ikke skal være klar over, at den elev, der sidder ved siden af og spiser, har fået EAT til en anden pris. Det har været vores hovedmål. Og da vi snakkede om strategien for, hvordan vi skulle sprede det ud, så sagde vi, at der kun skulle være en lille håndfuld, der vidste, hvem der fik tilskud og hvem der ikke fik tilskud (...) Derfor er vi også meget opmærksomme på hvem vi prikker på skulderen, og hvordan vi prikker på skulderen" (skoleleder Korsager).

Der er altså ikke noget tabu omkring det, at nogle af eleverne får tilskud til skolemaden. En lærer understreger denne pointe: "En af mine elever i 5. klasse, som havde fået tilskud, spurgte mig 'Vil

det så sige, at vi er fattige?’ Så svarede jeg: Du ved godt, at der ikke er nogen fattigdomsgrænse i Danmark. Jeg er også historielærer. Så vi kan jo ikke bedømme, om I er fattige eller ikke er fattige. Men nu er det jo heller ikke kun økonomi, som har betydning for om man får tilskud. Der kan være mange andre grunde, fx at man har mange børn, eller at man er tre drenge og kun én mor. Det tog han helt fint. Så sagde en anden dreng, som sad ved siden af ‘Vi får det nu nok mest, fordi vi ikke har nogen penge’. På den måde synes jeg ikke, at der er noget tabu omkring det” (lærer Korsager).

Samme lærer oplever heller ikke misundelse fra de elever, som betaler fuld pris for maden. Tværtimod er de fleste elever bevidste om, at nogle af deres klassekammerater får tilskud, og de under hinanden det: “Men eleverne kender jo også hinanden. Og de ved også, at det måske er meget godt, at Mark får mulighed for at få EAT billigere end dem, for det er da godt nok nogle kedelige madpakker. De tanker kan de jo godt have. De synes faktisk, at det er god ting” (lærer Korsager).

Dermed opleves tilskudsordningen på ingen måde at være stigmatiserende eller medvirkende til at skabe ulighed. Tværtimod udtrykker en lærer, at ordningen på længere sigt i praksis kan være med til at mindske uligheden: “Hvis de elever, som kommer fra ressourcetsvage hjem, får adgang til noget bedre mad, som så kan hjælpe deres læringspotentiale, så kan det jo hjælpe deres uddannelsesmuligheder på sigt. Det er et langt stræk, tænker jeg, og det er ikke noget, man ser resultater på nu her. Men i det perspektiv tænker jeg, at det kan være med til at udjævne noget af den ulighed, som vi ser rigtig meget af” (lærer Blågård).

Tema 6: Skolens holdning

Som det er blevet vist i de foregående afsnit, tegner der sig generelt et meget positivt billede af skolernes holdning til tilskudsordningen. En lærer fortæller, at: “Den generelle holdning blandt lærerne er, at det er positivt med sådan en tilskudsordning. Det kan vi kun klappe i hænderne over. Vi ved jo, at det er familiernes behov, og vi ved, at det hjælper børnene til at få en bedre skolegang” (lærer Blågård). En souschefs udsagn supplerer: “Jeg synes, at tilskudsordningen er fantastisk. Det kommer så mange af vores udsatte børn til gode, og det synes jeg er super godt. De har virkelig brug for det. Der er mange af dem, der ikke har ret meget derhjemme. Mange af børnene går lidt for lud og koldt vand, så jeg synes, det er rart, at de kan få et måltid mad her. For at kunne modtage læring og være en god kammerat er det altså vigtigt, at man er fyldt op af god energi og god mad. Og det er altså fantastisk god mad de laver” (souschef Blågård).

På begge skoler er både lærere og ledelse meget begejstrede for ordningen, der ses som et meget positivt tiltag til gavn for de mest ressourcetsvage elever og deres familier. Denne positive holdning afspejles også i den markante stigning i brugsprocenten som følge af tilskudsordningen. En skoleleder fortæller videre, at den positive holdning har sin baggrund i et grundsyn på EAT, der handler om, at konceptet på en gang repræsenterer både ernæringsmæssig sund mad og et dannelsespotentiale. Dette syn på EAT er i højere grad realiseret på skolen efter implementeringen af tilskudsordningen, fordi alle elever dermed får mulighed for at tage del i et felt, der er centralt for skolen som helhed: “Allerede fra det første stadie omkring EAT har vi tænkt, at det er jo fint nok, at eleverne får noget andet mad, men vi vil egentlig gerne have, at det bliver en del af skolens kultur. At EAT-projektet som sådan bliver en del af skolens kultur. Dels noget vi kan profilere os på som skole, men også at vi tænker det ind i vores dagligdag” (EAT lærer, Korsager).

Denne generelt positive holdning på skoleniveau nuanceres dog af nogle af de interne diskussioner blandt lærerne. Disse diskussioner har ikke handlet om, hvorvidt tilskud til skolemad er godt eller dårligt, men har især været af praktisk karakter i forhold til lærernes involvering i opgaver relateret til EAT. I forbindelse med rekrutteringen af elever overvejer en lærer fx de moralske følger ved en rekrutteringsproces, som faktisk går meget tæt på familiernes hverdag: “Vi tager jo forældrehatten på. Det er jo groft sagt det vi gør. Vi tager ansvar for noget som reelt set er forældrenes ansvar. Der er jo en frist på tilmeldingen, og hvis vi ikke hører noget fra dem (forældrene), så går vi ind og søger for dem. Det er simpelthen for barnets skyld. Og børnene har tilkendegivet at de ønsker det. Der er rigtig mange børn, som gerne vil have EAT” (lærer indskoling).

Samtidig har det været diskuteret, hvorvidt de mange elev- og lærertimer som bruges på EAT-relaterede opgaver kan forsvares ud fra et lærerfagligt synspunkt. Det daglige antal bestillinger er efter tilskudsordningen vokset til et antal, som betyder, at elevernes evne til at samarbejde og være effektive er afgørende for, om de kan bruges i EAT-boden eller ej. Hvis man skal nå at pakke maden til tiden, er der ikke tid til pjat og pjank blandt eleverne. Det betyder, at puljen af elever, som i praksis kan arbejde i boden, ikke er særlig stor. Som en lærer fra Blågård Skole fortæller betyder det, at det er de samme elever, som arbejder i boden 3-4 gange om ugen - og dermed de samme elever, som gennem et helt skoleår mister deres 4. lektion flere gange om ugen: "Der er nogle elever, som vil melde sig til hvad som helst bare for at slippe for at være til stede i timerne. Og så står de og pjatter og hænger og er ikke effektive i arbejdsprocessen i EAT-køkkenet" (lærer Blågård). Pointen er her, at arbejdet i EAT boden bliver bestemmende for, at de samme elever mister timer, fordi den høje brugsprocent stiller krav til, at arbejdet udføres af "gode" elever, der effektivt og problemfrit kan løfte opgaverne.

Perspektiver til fremtidig undersøgelse

De temaer, som er draget frem i løbet af denne evaluering rejser en række centrale spørgsmål med reference til nogle felter, som vi mener, det vil være af stor interesse at undersøge nærmere.

Nogle af de spørgsmål, som kan være interessante at inddrage, handler om familiernes dagligdag og tilskudsordningens generelle indvirkning på dagligdagen. Fx: Giver tilskudsordningen forældrene et større overskud i hverdagen til at være sammen med børnene og lignende? Formår forældrene efter ordningens implementering at lave bedre madpakker de dage, eleverne ikke får EAT? Får de mere overskud til dagens øvrige måltider? Hvad sker der med de familier, som falder igennem hullerne i tilskudsordningens rekrutteringskriterier og derfor ender med at skulle betale 23 kr. i stedet for fx 5 kr. pr. EAT måltid?

Dertil kommer en række spørgsmål, som retter sig mod eleverne henvendt på det sociale liv og de sociale relationer i klassen samt den forandring, der indtræder som følge af tilskudsordningen. Interessante spørgsmål til videre undersøgelse kunne fx være om eleverne oplever at få nye venner ved at få mulighed for at få EAT? Oplever eleverne færre konflikter i sociale grupper? Oplever de positiv opmærksomhed fra andre elever ved at spise EAT - og hvad betyder denne positive opmærksomhed for deres trivsel?

Yderligere vil det være interessant i et kryds af familie- og klasseniveau at undersøge, om forældre, elever og lærere oplever en forandring i elevernes læringsparathed ved, at børnene via tilskudsordningen får et ordentligt måltid mad? Ikke forstået som et ønske om at foretage en evidensbaseret måling af elevers boglige evner før og efter spisning. Snarere forstået som et ønske om tydeligere at undersøge den oplevelse, som flere lærere i løbet af denne evaluering har givet udtryk for - nemlig at de oplever, at konfliktniveauet falder i forbindelse med, at eleverne får noget ordentligt at spise. Men hvad gør det ved elevernes oplevelse af skoledagen at få et sundt og nærende måltid? Føler de sig bedre rustet til timerne og det sociale liv? Forløber timerne bedre eller anderledes? Og kan den forandring samlet set mærkes på familiernes hverdag?

Af tidshensyn har det i denne evaluering ultimo 2011 ikke været muligt at inddrage forældre og elever. De nævnte temaer i denne evaluering har kun været behandlet fra skolens perspektiv. Derfor drejer hovedinteressen sig altså især om at få det personlige perspektiv med fra forældre og elever på den oplevede effekt af tilskudsordningen. Skal en sådan undersøgelse med egentligt brugerperspektiv udføres, fordrer det til gengæld et grundigt og mere tidskrævende planlægnings- og forarbejde, idet de ressourcetsvage familier anses for at være en respondentgruppe, der repræsenterer en række udfordringer i et forløb, som inkluderer interviews og samtaler.